

LA CONSUETA DE SANT JULIÀ DE TREGURÀ
—VIC, ARXIU EPISCOPAL, TREGURÀ I/1—

per ISABEL JUNCOSA I GINESTA

Una consuetud és un llibre habitualment manuscrit on consten les cerimònies i consuetuds litúrgiques d'una parròquia, ja sigui rural, urbana, de la pròpia seu catedralícia o d'un monestir; en l'època moderna també hi figuren les rendes. És una mena de directori o de guia de tot allò que s'havia de celebrar cada dia en una determinada església. Les característiques pròpies de les consuetes van fer que esdevinguessin un instrument viu que s'anava adaptant a noves situacions i circumstàncies.

És un tipus de documentació que ens aporta gran quantitat d'informació de caire religiós: les festes, els patrons, les processons i altres usos litúrgics; en general, ens parla de la vida social del poble del qual la parròquia n'era l'element aglutinador. També tenen força importància les dades econòmiques que s'hi estableixen i que reflecteixen la vida financera de la parròquia com a institució.

És una font documental no gaire utilitzada pels historiadors tot i que darrerament, arran d'uns treballs de Joaquim M. Puigvert i altres autors,¹ s'ha generalitzat més l'ús de les consuetes com a font historiogràfica.

Ja el Sínode de Vic de 1299² va obligar a tots els rectors a fer una consuetud per a cada una de les parròquies. La causa la trobem en la necessitat que tenien els bisbes d'unificar els oficis litúrgics entre les parròquies i la seva diòcesi i, així, evitar possibles desviacions. Per tant, les consuetes pretenen deixar constància escrita de la fixació i el manteniment dels usos litúrgics.

Abans de la clausura del Concili de Trento, el mateix Concili va en-

1. Joaquim M. PUIGVERT SOLÀ, *Una parròquia catalana del segle XVIII a través de la seva consuetud (Riudellots de la Selva)*, Barcelona, Fundació Salvador Vives i Casajuana, 1986. Manuel SOCADA, *Consuetud de la parròquia de Santa Maria de la Bisbal del Penedès*, La Bisbal del Penedès, Ajuntament, 1993.
2. Convocat pel bisbe Berenguer de Bellvis. ACV, *Liber Constitutionum*, I, sense foliar.

comanar al papa la revisió dels llibres litúrgics. Tot seguit, Pius V va emprendre aquesta tasca i el 1568 es va publicar el *Breviarum Romanum...* i el 1570 el *Missale Romanum*.³ Malgrat que les butlles de promulgació d'ambdós no obligaven jurídicament l'adopció del nou breviari i el missal en totes les esglésies de l'àmbit de la litúrgia romana, aquests llibres van tenir una gran difusió.⁴ En conseqüència, el Concili de Tarragona el 1572⁵ ordenà als bisbes catalans que adoptessin el missal i el breviari segons la reforma de Pius V.⁶

El bisbe de Girona Ennec de Valterra, l'any 1394, va donar una empena decisiva en manar que totes les parròquies amb més de dotze clergues tinguessin obligació de tenir una consueteta.

La més vella de les consuetes gironines és la *Consuetudine Ecclesie Cathedralis Gerunde. Consueteta antiquissima huius sanctae ecclesiae*,⁷ fou escrita a les darreries de l'any 1359. És una consueteta-directori amb molts detalls de cerimonial litúrgic de marcat caire localista. Aquest text estigué en ús fins ben entrat el segle XVI, i com totes les consuetes catedralícies és el model normatiu litúrgic de la diòcesi. Jaime Villanueva en el seu llibre *Viage literario por las iglesias de España...* cita aquesta consueteta gironina tot dient: «Seria pues un delito no seguir mi costumbre en dar alguna muestra de las más notables que se practicaran antiguamente, guardando para la historia de los ritos de España un cúmulo inmenso de observaciones con que saldrá enriquecida de los códices gerundenses. El que más que ha servido para el objeto es una consueteta manuscrita a fines del siglo XIV, el año 1360».⁸

Jaume Cassador, bisbe de Girona, l'any 1593, en una constitució sinodal mana que a cada parròquia es faci una nova consueteta i que es dispositi a la Cúria del Vicariat de la diòcesi;⁹ en conseqüència d'aquesta disposició la nova consueteta de la Catedral de Girona, redactada el 1595¹⁰ i refeta el 1655, és la primera d'aquesta etapa que anomenem «època moderna». Aquesta consueteta de la seu de Girona és molt més conservadora en l'aspecte litúrgic que les parroquials del sis-cents; encara està escrita en llatí. D'aquest model de consueteta d'«època moderna» ja en tenim notícies al segle XIX gràcies a Villanueva: «Además de estos códices hay la

3. *Missale romanum Ex decreto Sacrosancti Consilium Tridentinum, restitutum Pii Quinti Pontificium Maximum iussu editum*, Compluti, Apud Joannem Gratianum, 1575.

4. A.J. MARTIMORT, *La Iglesia en oración*, Barcelona, Herder 1987, p. 90 i s.

5. Juan TEJADA RAMIRO, *Colección de cánones y de todos los concilios de la Iglesia de España y América*, t. VI, Madrid, Impr. Pedro Montero, 1859, p. 128-129.

6. L'any 1570 l'únic bisbat català que ja tenia imprès el seu nou missal i nou breviari era el de Tarragona, per ordre del seu arquebisbe Gaspar Cervantes de Gaeta. Andrés TOMÁS ÁVILA, *El culto y la liturgia en la catedral de Tarragona (1300-1700)*, Tarragona, Diputació Provincial, 1963.

7. ACG, *Secretariat*, 98.

8. Jaime VILLANUEVA, *Viage literario a las iglesias de España*, vol. XII. Madrid, Imprenta de la Real Academia de la Historia, 1850, p. 193-194.

9. F. ROMAGUERA, *Constitutionis Synodalis Dioecesis Gerundensis*, Girona, 1691, p. 104-105.

10. ADG, Sig. O-d-5.

consueta que antes decía, escrita en 1360, ya desusada en el día en la mayor parte. De ella se formó otra acomodada al siglo XVI en 1595, la cual está ya también en gran parte anticuada, y de esta se formó en 1656 otra, que es la que rige.»¹¹

Al bisbat de Girona s'imposà el missal i el breviari de Pius V l'any 1574.¹² Aquesta tasca unificadora fou seguida pels seus successors que van fer tot un seguit d'ordinacions confirmant aquesta tendència.

Com a resultat de l'aplicació d'aquesta reforma, les consuetes d'època moderna ja no tenen tanta importància en l'àmbit litúrgic, però prenen molta més força com a document on es recullen els costums populars i la vida econòmica dels pobles del Principat. Hem de recordar que en aquests temps el calendari de festes estava molt més ple que actualment; més o menys, cada mes hi havia un parell de festes importants entremig de setmana.

A diferència de les medievals, les consuetes dels segles XVI-XVIII són majoritàriament escrites en català. En les parròquies rurals del segle XVII, com és el nostre cas, la consueta és invariablement un promptuari pràctic de les rendes i de les festes locals. Així, el bisbe de Vic, Antoni Pasqual, no es cansava de demanar en les seves visites pastorals que es fessin noves consuetes: «Item mane al rector que fasse un llibre de consueta en què escriga amb claredat y distinció todas las obligaciones y otras lloablas costums d'aquesta Iglesia y capellas que estan en lo districte d'esta parròquia, axí la percepció dels drets y fruits parroquials.»¹³ També són una bona mostra de tot allò que es refereix a delmes, primícies i altres impostos. En la consueta que ens ocupa, després de fer el promptuari litúrgic hi ha dos folis —el 6 i el 7— dedicats a tot el que havia de recaptar la parròquia, o bé el rector: «La décima de Tregorà se parteix a tres és a saber ab lo rector de Tregorà ab lo que obté lo benefici de Nostra Senyora, fundat en l'isglésia parroquial de Setcases, del qual són donadors los síndichs de dita parròquia i ab lo pabordre de l'isglésia Col·legiata de Sant Joan de les Abadesas en la manera següent»¹⁴ També és una constant en les consuetes el que podríem anomenar la «pietat popular»; sobretot són dues les devocions amb més imortància en els segles XVI-XVIII: culte al Roser i els sufragis pels difunts, també anomenat a les ànimes: «Lo tercer diumenje de juliol celebra l'isglésia de sant Julià de Tregorà la festa del Rozer, en est die feta l'aspersió de l'aigua beneita se fa professó en honor de Maria per lo lloch acostumat cantant lo himne: *Ave maris stella etc.*»,¹⁵ o bé: «*in festo Inventionis*, davant la porta de la capella, *qua finita*, dintra l'isglésia se canta un responsori *pro animabus purgatorii.*»¹⁶

11. Jaime VILLANUEVA, *opus cit.*, vol. XII, p. 209.

12. Referències bibliogràfiques del missal i el breviari a Girona.

13. AEV, *Visites pastorals*, lligall 1221, f. 1128.

14. AEV, Sant Julià de Tregorà, *Inventari*, I/1, f. 6r-7v.

15. AEV, Sant Julià de Tregorà, *Inventari*, I/1, f. 4r.

16. AEV, Sant Julià de Tregorà, *Inventari*, I/1, f. 3v.

La consuetuda que tot seguit transcrivim és un clar exemple del que hem anomenat «consuetes d'època moderna». Està escrita en català, no és gaire llarga —set folis— i molt pràctica, quasi podríem dir que és una mena de receptari: «Die 8 del mateix mes se fa festa en Tregorà de l'Angel de la [Guar]da ab solemna professó, per lo lloch va la professó del Rozer [can]tant lo hymne *Custodes* etc. Denpués de feta professó [se] se celebra missa de l'Angel y se donan incens; y dóna [] lo rector sens estipendi dinar als reverents que asisteran.»¹⁷

Està escrita en el segle XVII, i més concretament entre 1660 i 1664. Malgrat sembli estrany, en la consuetuda no hi apareix cap data, cosa rara ja que habitualment consta en un lloc o altre del text, o bé en l'encapçalament, o bé al mig del text, per tal d'indicar a partir de quan s'han de pagar unes determinades rendes. L'única referència que tenim per a la possible datació del document és l'esment que fa el rector-autor de la consuetuda d'un bisbe: Josep Fageda, «donant a cada sacerdot assisteix en ell per la presència al cor tres sous plata, que és la tatxa per don fra Joseph Fageda, bisbe de Girona».¹⁸ Aquest bisbe estigué a la diòcesi de Girona del 1660 al 1664, després prengué possessió de la seu episcopal de Tortosa. Tampoc no tenim gaires notícies biogràfiques d'aquest bisbe. Era fill del bisbat de Vic, i de l'orde dels jerònims.¹⁹

L'autoria de la consuetuda és un altre tret diferencial, la majoria d'aquests directoris estan signats pel rector de la parròquia a la qual pertanyen; el text que tot seguit transcrivim és anònim. En el mateix lligall on l'hem localitzat hi ha altres documents, com és ara un «Memoriale Aniversariorum celebradorum in ecclesia parochiali Sancti Juliani de Tregora Gerundensis Diocesis»²⁰ que està signat pel rector de la parròquia: Josep Miralles. La lletra del *Memoriale...* i de la consuetuda és la mateixa. Un altre fet que ens referma Josep Miralles com a autor de la consuetuda és la visita pastoral feta per l'administrador del bisbe Josep Fageda el 21 d'agost de 1661,²¹ en la qual aquell és confirmat com a rector. La següent visita que és va fer a Tregorà, l'any 1667, sota el mandat del bisbe Ninot, a la parròquia de Sant Julià no hi havia —de moment— cap rector.²²

Algunes dades sobre el poble de Tregorà: està en la vall de Camprodon, comarca del Ripollès, en l'època de la nostra consuetuda pertanyia al bisbat de Girona,²³ vegueria de Camprodon i domini senyorial del monestir de Sant Joan de les Abadesses.

La parròquia està dedicada a sant Julià, i la primera notícia és —tant

17. AEV, Sant Julià de Tregorà, *Inventari*, I/1, f. 1r.

18. AEV, Sant Julià de Tregorà, *Inventari*, I/1, f. 4v.

19. Jaime VILLANUEVA, *opus cit.*, vol. XIV, p. 107.

20. AEV, Sant Julià de Tregorà, *Inventari*, I/1, f. 33r.

21. ADG, *Visites pastorals*, 1661, vol. 102, f. 145.

22. ADG, *Visites pastorals*, 1667-1668, vol. 103, f. 251.

23. L'any 1956 va haver-hi una reorganització administrativa dels bisbats catalans, de manera que tota la vall de Camprodon sota jurisdicció del bisbat de Girona passà al de Vic.

de la parròquia com del lloc— de l'any 978 quan Miró Bonfill el comtebisbe de Besalú donà els drets de pasturatge del seu terme al monestir de Sant Pere de Besalú. L'any 1194 l'abat de Sant Joan de les Abadesses comprà el domini del lloc, i a partir d'aquest moment un canonge de Sant Joan era el prepòsit de Tregorà. El poble de Tregorà, ja des de l'època medieval i fins l'actualitat, ha estat dividit en dues parts: Tregorà de Dalt, on hi ha la parròquia de Sant Julià i el nucli més gran de població; i Tregorà de Baix, on hi ha l'ermita de Sant Antoni i unes poques cases més.²⁴

A l'inici del set-cents, per raons cadastrals, trobem descripcions de la vila: «Sant Julià de Tragurà. Vegueria de Camprodon. Té una llargaria 1 ora, de ampla mitja ora, y de circumferència 2 oras: afronta a sol ixén y a mitjdia amb la Parròquia de Vilallonga, a ponent ab las parròquias de Pardinias y Caralps, y a tremontana ab la Coma del Catllar. Té 26 casas y 61 personas.»²⁵

Les visites pastorals ens donen una visió força clara de la vida eclesial i econòmica de Sant Julià en aquesta època. Hem consultat les visites fetes a aquesta parròquia el 1639, 1661 i 1667, o sigui totes les realitzades durant el segle XVII.

D'aquestes tres visites que hem mencionat, la primera la va fer el bisbe Gregorio Parceró²⁶ el 29 d'agost de 1639. El rector era Joan Malet, i qualifica la situació de la parròquia com «*Nulla est beneum*».²⁷ Tot està fet un desastre: la teulada, el campanar, la recaptació de les rendes, els llibres —això ens explicaria que l'Arxiu Parroquial, avui conservat a l'Arxiu Episcopal de Vic, sigui un xic minso. No trobem gaires documents que siguin anteriors a la consuetudina si no són els llibres sacramentals—.

La segona visita és la realitzada el 21 d'agost del 1661 per l'administrador del bisbe Josep Fageda.²⁸ La situació ha millorat molt, tot ho troba molt més bé, reconeix que l'estat de la parròquia és bo; només els queda per fer una petxina de bateig i un casquet de plata daurada.²⁹ Dels llibres, ens diu: «Item que attés que visitant los llibres parrochials y als demás de las administracions y bacins de la present isglésia los ha trobat ben ordenats. Mana sa Il·lustríssima que's continuen ab la mateixa direcció d'aquí al davant».³⁰

L'última visita pastoral del segle XVII és la que feu sota el mandat del bisbe Josep Ninot,³¹ tingué lloc el mes d'octubre de 1667. En general,

24. «Cathaluña numerada en sos termes, en sas casas y personas», IMHB, Ms. A-18. f. 42r.

25. «Relación de personas que componen las ciudades, villas y lugares del Principado de Cathaluña con distinción de Beguerias», BNM ms. 2274, f. 121v.

26. Fill de Tuy, era benedictí. Fou bisbe de Girona de 1634 a 1656. Jaime VILLANUEVA, *opus cit.*, vol. XIV, p. 105.

27. ADG, *Visites pastorals*, vol. 97, f. 188r-190r.

28. ADG, *Visites pastorals*, 1661, vol. 101, f. 77r-77v.

29. És una mena de copó.

30. ADG, *Visites pastorals*, 1661, vol. 101, f. 77v.

31. Fill de Santa Coloma de Queralt, canonge de Barcelona i auditor de la Rota romana. Estigué a la seu gironina de 1665 a 1668. Jaime VILLANUEVA, *opus cit.*, vol. XIV, p. 108.

ho troba tot bé, ja s'ha fet la petxina, però encara manca el casquet. No hi ha cap referència als llibres, cosa que ens fa pensar que degueren ésser portats correctament.³²

Aquestes visites pastorals ens indiquen fidedignament tal com era la vida a les parròquies rurals de la Catalunya del segle XVII.

L'aspecte extern del document no és gaire bo. Les vores del paper han estat malmeses per la humitat. És un quadernet de paper de tanyany 21×16 cm. Consta de set folis i està relligat amb altres documents —tots ells referents a la parròquia de Sant Julià—. El lligall té cinquanta-set folis i està relligat en pergami. Està escrit per ambdues cares amb tinta negra.

Les normes de transcripció que utilitzem són les habituals: normalització de majúscules i apòstrofs, desfer els abreuaments, utilització del punt volat i del guionet per indicar quan dues paraules estaven enganxades en l'original.

[f. 1r] ORDO SERVANDUS IN ECCLESIA PAROCHIALE SANCTUS
JULIANI TREGORA A PAROCHO

JANUARIUS

Lo primer de janer die de la Circumsisió se fa la nova elecsi[ó] de obrers de l'isglésia, y los de l'any pasat donen compte de l'anyada devant del senyor rector y demás part del poble, y tot qua[n] se troba d'avans se nota al llibre de l'obra de la dita isglésia. Lo disapte del primer diumenge se diuan a sa hora completas [en] honor de Nostra Senyora del Rozer ab veu alta y la *Salve* acomodo al temps també se diuan los goigs de Nostra Senyora del Rozer al fin diu lo vers *Ora et pro* etc. ab la *collecta: Famulis tuis...* que és de [la] Nativitat *mutatis mutandis*.

Lo primer diumenja del mes se fa antes de la missa major [pro]fessó en honor de Maria portant sa figura en las mans y cant[ant] lo hymne *Ave maris stella* etc., puja la professó per lo [camí] del cementiri y después debaxa tot camí del reliquier y [tor]na per lo ser[r]at dret a l'isglésia y se cantan los goigs *ut supra*.

Die sis, se diuan completas en honor de Sant Julià. Die set, [se] celebra la festa del titular sant Julià màrtir y abat, et de la missa comensa: *Letabitur Iustus etc. de comuni unius m[arti]ris non pontificis*. La orasió, *Presta quesumus...* L'epístola, *Charissimi beatus vir etc.*, *Gradual, Iustus cum ceciderit...* *Evangelium, Si quis venit ad me et non etc.* Y est die d'encens que lo rector gratuite dóna dinar als sacerdots que asisteran a dita festa. La missa *Latalitur*. L'epístola y evangeli de la missa *statuit*.

Die 8 del mateix mes, se fa festa en Tregorà de l'Angel de la [Guar]da ab solemna professó, per lo lloch va la professó del Rozer [can]tant lo hymne *Custodes* etc. Dempués de feta professó [se] celebra missa de l'angel y se donan incens y dóna [sic] lo rector sens estipendi dinar als reverents que asisteran.

32. ADG, *Visites pastorals*, 1667-1668, vol. 103, f. 251.

FEBRUARIUS

Die 2 de febrer, se fa la benedició de las calendas *ut in m[is]s[is]salis*. Los obrers estan obligats en donar un ciri de pes de [tres] ^{|f. 1v} onsas a cada hu dels pagesos y rector, y a tots las demás candelas que tot ho distribueix lo rector *ut precipit in rubricis*, denpués se fa la professó per devant lo pati de l'isglésia cantant lo que mana lo missal y se porta la imatge de Nostra Senyora, y advertesca lo rector que la vigília té de dir completas, acabada enperó la professó se diu missa ab incens.

Lo disapte del primer diumenje de febrer se fa *ut supra*.

Die 3 de febrer, se fa una benedició de pa y altres fruits en honor de Sant Blasi *ut in ordinario*.

Die 5 del mateix mes se fa altra benedició d'aigua y fruits en honor de santa Agatha *ut in ordinario*.

MARTIUS

Lo disapte del primer diumenje del mes de mars *fit ut supra in mens januarii*. En la feria quarta de la cend[r]a se fa la benedició *ut in missali*.

APRILIS

Lo disapte del primer diumenje d'abril *fit ut supra*.

Lo Diumenje de Rams se fa la benedició *iuxta rubricas missalis* denpués, feta per lo rector la distribusió dels rams se fa professó per lo mateix lloch [que] se fa lo die de la Purificasió cantant lo que's diu en lo misal denpués se diu la missa ab la passió, no que tinga obligació lo pàrocho de dir-la cantada a tres veus perquè assò és voluntari. Y advertesca lo rector que tant en esta com a las demás professons sempre té de presedir l'aspersió de l'aigua beneita, segons ho ensenyan los rituals.

La fèria quinta de la Semana Santa, a hora compatent se diu missa, y procure cada hu guardar les cerimònias, *ut in missali precipitur*. ^{|f. 2r} En est dia se diu la missa en lo altar de Nostra Senyora perquè lo altar major està inpedit per fer-se en ell lo monumen[t]. Fas la professó a solas per dins l'isglésia cantant lo hym[ne] *Pange lingua gloriosi... ut in vesperis festivitatis Corporis*, posas a l'últim lo venerable Senyor dins l'arquilla que està sobre l'altar de sant Julià molt ben ornada ab la capilla que se porta lo viàtich als enferms que dia [portàven] *ut in missali* denpués se tanca. Y en ella s'enprenen los segells de la sera vermella y se encenan los llums perquè un tant alt Senyor sia servat ab la deguda decència. Fetas estas cosas se despullan los altars *ut in missali invenies*.

Dita la missa y acabada de fer todas las cerimònias, dintra l'isglésia fa la benedició de sal y aigua per ma[nar] lo salpàs, y denpués de haver dinat va donar lo [sal]pàs comensant en la porta de l'isglésia y d'aquí a la [sic] tina de baix, y d'aquí se'n va a la capelleta del [Mas] Barceló, denpués segueix las casas per son ordre y c[ada] casa de pagès dóna una dotzena de ous, los demás donen segons poden; y tinga compta lo qui dóna lo salpàs, observar lo que mana las rúbriques de l'Ordinari y las Constitucions sinodals.³³

33. F. ROMAGUERA, *op. cit.*

Acabat de donar lo salpàs se diuan los fasos³⁴ ab veu sor[da] *ut in breviario*.

Y sàpia lo rector que l'obrer és qui té de tenir cuidad[o] de fer y desfer lo monument, y de servir las robas, y ta[m]bé en la nit de fer guarda en l'església perquè no r[o]bassen lo venerable Senyor.

La fèria sexta, a hora competent se diuan las profesias y Pa[ssió] y totes las demés cosas *ut in rubricis quae omnia fiunt in altari beatae Mariae*. Acabadas de fer las cosas mana lo m[is] |^{f. 2v} sal, y feta l'adorasió fa de la creu, s'apartan los llums del monument, s'encenan las antorxas y va lo sacerdot processionalment ab encens a l'altar ha'hont està l'archilla ha'hont fa totes las cerimònias *ut in ritualibus*, trau lo càlser de l'archilla y ab professó lo porta a l'altar de Nostra Senyora, ha'hont ha fet lo demés dels officis, cantant en la professió lo hymne: *Vegilla regis etc. ut in sabbato passionis* en lo qual altar fa totes las demés cosas segons se mana en las rúbriques de la mateixa fèria.

En la tarda de la fèria sexta se cantan en lo cor los fasos, y és ja tart quant se comensan per mirar-se la comoditat del poble.

En lo Disapte Sant se trau foch y s'encén al rachó del pedrís de la porta de l'isglésia, denpués farà totes les coses *ut in missali praecipitur*. Advertint que denpués de beneïdas las fonts baptismals ans d'infundir los olis sants, procure tràuer de la piscina de ditas fons aigua y servir-la per donar l'endemà a la missa major. Los asperges cantant l'antiphona: *Vidi aquam* etc., lo mateix se guarde en lo disapte de l'Esperit Sant segons disposan las rúbriques de *ritus ecclesiae*.

En esta tarde se diuan completas ab cant solemne y se canta l'antiphona: *Regina coeli etc. cum versu et oratione*.

En la dominicha de Resurecció a la missa major s'incensa l'altar, y també se diuan ab gran solemnitat al cor, a l'hora competent, vespras y completas. Lo mateix se guarda en la dominicha de l'Esperit Sant.

Als 25 d'abril comensan las professons, en est dia se diuan las lletanias majors, fa en est dia la professó lo mateix camí que fa la professó del Rozer.

Als 29 d'abril se fa la benedició de rams en honor de sant Pere màrtir contra *tempestates, ut in ordinario*; y feta la benedició se fa professó per devant la porta de l'isglésia cantant alguna antiphona del sant, *et reliquia ut in ordinario*.

|^{f. 3r} MAIUS

Die 3^a, die de l'Invensió de la Creu, se fa professó a la Creu de las [Co]love-dras cantant las latenias *ut in breviario*, arribats allí [se] fa benedició del terme dient los quatre evangelis *ut in ordinario* denpués a quatre vents ab la Vera Creu, y també esparge[s] aigua beneïta *quibus per actis*, fa en la matexa creu una absolta general dient un respons *pro animas purgatorii* y feta dita absolta se'n torna la professó per lo mateix camí. En est die se posa la creu al reliquier, entre tant s'i posa, se canta una antiphona, vers y responsori de la creu, y se diu l'oració, denpués va proseguint las letanias anant-se'n a l'isglésia y acabada *in brevario* jacent dóna sobre lo poble la benedició ab la Vera Creu.

34. Les matines de Dimecres, Dijous i Divendres Sant, durant les quals es té exposat un triangle de ciris i es va apagant un ciri a la fi de cada versicle, fins a romandre tots apagats. En castella en diuen *oficio de tinieblas*.

De est die fins al die de l'Exaltació de la Creu, que se celebra al mes de setembre, se diu cada dia passió, que és la de sant Joan *ut feria sexta paraseves*, y se fa cada dia la benedició del terme [de] la matexa manera se fa en lo die de la Invenió, la qual benedició se fa en lo reliquier o en lo cementiri que benedició non cantando *ut in die Inventionis sed voce intelligibili*.

Donan los parrochians al rector per est treball buit form[atges] de pes de quatre lliuras cada hu, si bé és veritat, que assò [si] és sempre perquè que a solas las donan dit buit formatjes quasi en la parròquia se fan buit orris,³⁵ en tant que cada orri dóna los [seus] y no més.

En lo primer disapte del primer diumenje del mes *ut supra in januariis*.

Acostuma també lo poble de Tregorà fer celebrar tots anys en honor de Maria nou missas, posant-la per medianera de que Déu Nostre Senyor no vos vulla guardar los fruits de la terra y dóna caritat divuit reals de plata que són dos reals per cada missa y assò col·lecta l'obrer y denpués de col·lectats los dóna al re[c]tor.

JUNIUS

En lo disapte del primer diumenje de juny *omnia serventus ut supra*.

[f. 3v] En los tres dies de las Rogacions se fa cada dia professó cantant las llatenias *ut in fine breviarii*. La feria 2^a va la professó a la Creu de las Colovedras, *et in hoc die fuint omnia siunt in die Inventionis Crucis*.

La fèria 3, va la professó a la Creu del Tosal qui va al Callar, y allí se fa la benedició de terme de la matexa manera se fa en lo die de la Invenió de la Santa Creu *ut in ordinario*.

La fèria quarta, va la professó a la capella de l'altro veinat³⁶ cantant *ut supra* y en tant en dita capella se canta l'antiphona: *Regina coeli* etc. se diu missa y denpués de celebrat se fa la benedició del terme *ut retro in festo Inventionis*, devant la porta de la capella, *qua finita*, dintra l'isglésia se canta un responsori *pro animabus purgatorii, cum versu et oratione* y ajonollat davant l'altar comensa las llatenias; y cantant torna la processó al loch d'hont era axida, y ditas las llatenias, versos y oracions *ut in breviario* donarà la benedició ab la vera Creu sobre lo poble; las quals coses sempre observarà que fassa proffessons de rogacions, no dexant en ninguna lo responso de las ànimas *ut retro die 3ª maii*.

In vigilia Pentecostes omnia ut in rubricis hac nocte dicitur completarium ante altare maius sive Deipere Virginis.

En lo sant die de l'Esperit Sant en la missa major se dóna incens y se diuan vespres y completas en lo cor en l'hora competent.

En lo die de la festivitat del Cos de Cristo se fa professó per lo mateix lloch [que] se fan las professons del Rozer portant ab gran reverència l'august y venerable sacrament, cantant l'hymne: *Sacris solemnibus etc ut in die festivitatis*, esta professó se fa antas de la missa major, *in qua serventur omnia quae in rubricis precipiuntur observari*.

En est die se diuan vespras *cum sacramento discoperto*. Y per totas las octavas a la missa major se traou lo venerable Senyor. *Et in die octava finita missa*

35. Barraca de muntanya on es porta la llet munyida i es fa el formatge.

36. Es refereix a l'ermita de Sant Antoni de Tregorà de Baix.

fît professio initia ecclesiam magna cum veneratione, cantando ut supra quae omnia ut in ritualibus praecipitur.

[f. 4r] Al 24 de juny, die de la nativitat de sant Joan Baptista, si los p[a]gesos donan una caritat, a la qual estan obligats los paigesos y habitants a donar tots anys, a la porta de l'isglésia de pa cuít, formatje y vi, se fa la professó a la Creu de Colovedras, axis com en lo die de la Invenció, fent allí la benedició del terme com en lo die se fa guardant totes aquellas cosas que en dit die s'observan. Y denpués de tornar ab la professó a l'isglésia, diu missa que finita fit benedició *prefatorum fueruum qua facta* donan al rector on s'ofertas un frustum de formatje y una mitat de vi que és certa mesura y assò se li dóna per lo treball extrínsech, y denpués se fa la destribució de dita almoína a la porta de l'isglésia o del cementiri.

JULIUS

En lo disapte *ante prima dominicam july et in ipsa die dominicae omnia ut in mense januarii.*

Lo disapte antas de la 2ª dominicha de juliol se diuan completas devant lo altar de Nostra Senyora del Rozer.

Lo tercer diumenje de juliol celebra l'isglésia de sant Julià de Tregorà la festa del Rozer; en est die, feta l'aspersió de l'aigua beneïta, se fa professó en honor de Maria per lo lloch acostumat cantant lo himne: *Ave maris stella* etc. Porta lo sacerdot en esta professó la *Lignum Crucis*, perquè lo pabordras porta lo tabernacle, la imatge de Maria; y la tornada [de] la profe[ssó] en l'isglésia se cantant los goigs de Nostra Senyora del Rozer. Adv[ierte] que totes estas cosas se guardan en la primera dominicha d'octubre; en lo dalt dit die dóna lo rector sens estipendi, y de bon grat, dinar a tots los sacerdots que si tr[o]ban; y fetas aquelles cosas dalt ditas, se diu missa de la Nativitat *mutatis mutandis* en honor de Maria del Rozer y s'incensa l'altar, y publicarà per l'endemà cantar general dels confreres del Rozer.

[f. 4v] La fèria 2ª denpués de la dominicha 3ª de juliol, se celebra en l'isglésia parroquial de Tregorà l'aniversari per los confreres defunts del Rozer, donant a cada sacerdot asisteix en ell per la presència al cor tres sous plata, que és la taxa per don fra Joseph Fageda bisbe de Girona;³⁷ al celebrant se donan set sous plata: tres per presència de cor y quatre per la caritat de la missa. Y denpués dóna lo rector dinar a tots los sacerdots, y dinar y caritats se paga tot de la confraria.

Die 21 de juliol, se diuan completas en honor de santa Maria Madelena, y donan los pabordres per estipendi al rector un sou de plata.

Die 22 de juliol, és de presència y si los pabordras volan offici cantat donan al rector set sous de plata y als sacerdots que asisteran tres sous *ut supra*, si enperò no se fa offici solemne donan quatre sous de plata al rector que és l'estipendi tatxat per la missa. En est die se fa una benedició del ciri de santa Maria Madelena, y a la missa major se dóna incens, y se trau lo reliquiari ja a las completas y se posa sobre l'altar de santa Maria Madelena.

37. Bisbe de Girona de 1660-1664, jerònim.

AUGUSTUS

Lo disapte ante *primam dominicha omnia ut retro*.

A catorze d'agost que és la vigília de l'Assumpció se diuan completas devant l'altar de Nostra Senyora.

Die quinze que és lo dia de l'Assumpció en la missa major se dóna incens. A 27 d'agost se diuan completas devant l'altar de sant Julià.

Die 28 d'agost, és die de festa de precepte que és la translasió de sant Julià en est die fem la dedicasió de l'isglésia de l'octava, y en la missa major se dóna incens.

|f. 5r SEPTEMBER

Die set de setembre, a l'hora competent se diuan completas cantadas devant l'altar de Nostra Senyora ab la *Salve* cantada etc... y orasió.

Die 14 de setembre, die de l'Exaltasió de la Creu, se fa professó *ante missam* de l'isglésia fins al reliquier, cantant las llatenias y denpués d'arribats al lloch hont està la Creu s'i posà. Lo die de la Invensió y arrenchada per algú del poble, entona lo sacerdot lo hymne: *Te Deum Laudamus* etc. y d'esta manera cantant se'n torna la professó a l'isglésia. Acabat lo hymne se diu una antiphona etc... y orasió del die, aiustant l'oració: *Acciones nostras quae sunt...* y la oració: *A domo tua quaesumus domine* etc. *quibus finitis* donarà ab lo *Lignum Crucis* la benedicció sobre lo poble demum *celebrabit* en acsió de gràsias que per virtut de la Creu nos ha conservat los fruits de la terra y nos ha deslliurat de tota diabòlica tempestat.

OCTOBER

Dia 31 d'octubre, se diuan completas cantadas a hora competent.

Disapte del primer diumenje de octubre farà com en los demás mesos, lo que deu també guardar en lo mes de setembre del qual no féu mensió a son lloch.

NOVEMBER

Die 1º novembris, en la missa major se dóna incens serva[nt] lo que las rúblicas manan en lo modo d'incensar.

En est die se diuan vespras en lo cor, cantadas primerament de Tots Sants, las quals acabadas mudarà pàlit y tovallola en la Creu posant-lo de color negre; farà tochar campanas y dirà vespres de morts *quibus finitis* pendrà lo pluvial prechint la Creu vas d'aigua beneïta y en professó axirà al cementiri cantant l'antiphona: *Domine Deus qui intueris* etc. |f. 5v y arribat al cementiri farà las quatre absoltas generals *ut in manuale Gerundensis* espergint aigua beneïta sobre els monuments y acabades ditas quatre absoltas cantava un redemp ab una col·lecta denpués farà absoltas per lo poble.

Esta nit lo rector té de fer tochar las campanas, pagar y donar menjar als campanés.

Die dos de novembre, se diuan dos missas *pro animabus detensis in purgatorio*, y en cada una se fa *ut supra* en las vespras de diffunts.

Disapte de primer diumenje de novembre *ut in reliquis mensibus*. Dominicha segona de novembre, se fa festa en nostra bisbat del patrocini de Nostra Senyora, fonch esta festa concedida a petisió de Phelip quart, rey de l'Espanya. L'ofici és com lo dia de la dedicació de las Neus, *mensa augusti*, exceptadas algunas cosas, *vide Bullam Concessionis*.

DEZEMBER

Disapte del primer diumenje de desembre guarderà lo que en los demás mesos deu complir, dient completas en lo disapte ab la Salve cantada, acomodada al temps y los goigs de Nostra Senyora del Rozer ab vespres y oració, y lo diumenje farà professó y tot lo que en la primera dominicha de janer se mana fer, *vide retro*.

Die set de desembre, dirà completas devant l'altar de Nostra Senyora en honor de Maria, lo que observerà en totas las vigílias de las festivitats de Nostra Senyora ab tal sien de precepte dient, també la *Salve* cantada.

La vigília de la Nativitat a mitja se comensen matinas cantadas al cor, y ditas, se diu la missa del Gall, se dóna incens y se beneeix pa *benedictione solita ut in ordinario*, en ser die clar se diu la segona missa, y a l'hora acostumada se diu la major ab encens; y tot est temps, fins a l'Epifania, està lo ninyo a l'altar y s'adora.

[^{l. 6r} A hora competent se diuan vespras ab gran solemnitat en lo cor. Adverte que en ningunas vespras he parlat d'incensar l'altar ni lo cor, y assò no per altra rahó sinó perquè no y ha en la parròchia personas aptas per sustentar lo cor ab decència se deu sustentar.

Charissima rector te rogo ut omnia quae in hoc volumine scripta sunt observes et non abenabis ab ordine servando in ecclesia parochiale sancti Iualiane de Tregora Gerundensis Diocesis.

QUOTA DECIMA POPULI DE TREGORA

La décima de Tregorà se parteix a tres, és a saber: ab lo rector de Tregorà, ab lo que obté lo benefici de Nostra Senyora, fundat en l'isglésia parroquial de Setcases del qual són donadors los síndichs de dita parròquia, y ab lo pabordre de l'isglésia Col·legiata de Sant Joan de las Abadesas, en la manera següent: Primo lo rector per rahó de primícia de tota l'espècia de grans [que] se cullen en dit terme té de tres corteras una, o de tres gaballons, y denpués de rebuda la primícia té un sist sobre tot delme, tant de grans com de carnalatljes, formatjes, llana y axis dels grans, y llana de nou corteras se'n porta lo rector quatre, tres rahó de primícia una part del sist; y de nou robas de llana quatre per rahó dal dita. Treta enperò la primícia y sist de dits fruits per [la] part tocant al rector: entra lo benefici ab son resist portant-se'n tot lo que resta del delme y assò de tots fruits universalment l[a] sisena part, és a saber, de sis corteras una, de sis anyells hun, [de sis] robas de llana huma, de sisentas bèstias de gallorsa³⁸ cent

38. Ramat d'ovelles foraster.

per dit benefici ab tal que lo rector tinga sa part y de tot lo demás que se paga per la sega tremesos o forment; ordi, sivada espelta se delma per los camps en garba, y se delma tot lo demunt dit a la setena, és a saber, de gaballons hun y restan sis per lo pagès; los gaballons en Tregorà són de catorze garbes, de cada garballó se'n porta lo delme dos garbes.

Las terdenies com són fajol, favas, pèsols, llentias, garrofins y al[tres] grans se delmen de deu corteras, cortans o migs cortans, han pagat segons lo que cullan, y assò té de donar lo pagès bo, net y sech en sa casa, tenint obligo los delmes de col·lector dempués que lo pagès ho té de la manera o deu donar tot, y tot assò se parteix *ut supra*.

Los cànems, llins pagan de dotze hun, restan onze per lo pagès, y per tant del cànem mascle com de la famella y se parteix *ut supra*. [f. 6v] Las llanas pagan també a la setena, és a saber, de set quintans un de delme y restan sis per lo pagès, y la llana se parteix de la mateixa manera; se partiran los grans, és a saber, de nou quintans robas lliuras quatre per lo rector, denpués emeta lo benefici y advertesca lo decimador que tot lo temps que lo bestiar pastura fora lo terme de Tregorà té de pagar al lloch ha·hont pastura, si·emperò pastura part en lo terme de Tregorà part *dividat decima prorata*.

Los anyells en Tregorà se delmen a la desena, és a saber, de deu se'n porta lo delme hun, restan nou per lo pagès, si enperò no arriban a deu se fa estima, y lo pagès és sempre l'estimador, y los decimadors tenan denpués llibertat de pèndrer o dexar l'estima, per delmar los anyells se dan comptades, *hoc est*, fan un petit corral y allí posan deu anyells y dels deu el pagès en tria quatre y del sis restan tria lo decimador lo millor.

Los que naxan a l'Empordà, Roselló, Urgell, Garrigas, si són del terme de pagesos o pastors de la parròquia, pagan mitg delme, *hoc est*, de vint hun, o·de deu mitg o segons lo que tenen.

La dècima dels anyells se parteix a tres com lo demás, però ab esta differència, que lo rector no té primisia dels anyells, sinó a solas sist, y axis de sis a solas se porta hun y denpués entre lo beneficiat portant-se'n lo resist, y tot lo demás és del pebordre.

Denpués que lo pagès ha pagat lo delme dels anyells, se paga al rector lo anyell de senyal y est anyell lo té lo rector tant del bestiar del terme com del forrester y gallorsas y si portan anyells, y tenan de donar un anyell mascle dels bons, que sempre és anyell de lletòl.³⁹ Y advertesca lo rector que, si vol ser rigorós, en haver-i sis anyells de hun senyal se'n pot pendre hun, per practicar-se axis en Caralps y en altrás parts ha·hont s'acostuma pagar dit senyal y dits senyals són tots del rector sens que ningú dels dos altres ab que se divideix dècima y tinga part.

Los cabrits per molts que'n tingan no pagan més que hun y en haver-i dos ja estan obligats a pagar. Advertint que los cabrits encara que nascan fora la parròquia sempre pagan delme en Tregorà y dit delme se parteix altres com los grans.

[f. 7r] De porsells per molts que'n tingan no pagan sinó hu cada an[y], y se delmen d'esta manera: si la porsellada és de deu lo pagès tria quatre y dels sis restan tria lo delme hun, si de set o vuit tria tres lo pagès y denpués lo decimador tria del sinch restan lo sinch, si de sinch o sis tria dos, si de tres o quatre tria

39. Lletó.

hu lo pagès y lo decimador tria del que restan, y és consuetut delmar-se en lo juliol ab tal que pugan viurer sens la mare, y se partexen a tres com los grans.

Cada casa, sols ne tinga, paga tots anys un poll de delme y sis polls se partiran a tres com los grans.

Paga cada casa que fa orri d'ovella encara que dit orri sie [de] poch o molts formatjes que jauen tres formatjes de delme y dit delme se parteix a tres d'esta manera: lo rector no té primícia dels formatjes sinó a solas sist, és a saber, de sis lliuras una y denpués entra lo benefici ab son resist, y tot lo demás és del pebordre.

Denpués de pagat lo delme dels formatjes, se paga lo formatje [de] senyal al rector, y est lo pagan tots lo[s] qui estan obligats a pagar delme, y est formatje sempre és haven tetjat y és tot del rector sens que los altres y tingan part.

Las gallorsas és, a saber, lo bestiar forester que pastura los mesos de l'estiu en la muntanya del poble de Tregorà: nou sous de plata per cent, y pagan encara que no cumplen lo temps, també⁴⁰ pagan l'anyell de senyal al rector, y aquells nou sous se parteran a tres com lo demás, dels quals lo rector té quatre de nou perquè se pagan per delme de llana, y lo beneficiat entra ab son resist, y lo demás és del pabordre.

Sempre que los pagesos venan la montanya de Mainell, sita en lo terme de Tregorà, paga lo que compta dita montanya de delme si la compra tota vuit lliuras barcelonesas moneda de plata, si la mitat quarté o segons lo que compra; y ditas vuit lliuras són per lo delme de llana y se partexan com lo demás de las quals té lo rector delme y primícia, y axis té de ditas vuit lliuras lo rector: 3 lliuras, 22 sous y 3 de 1/2 de plata.

Si enperò dits compredors posan anyells en dita montanya, pagan al rector anyell de senyal en la forma dalt declarada, és a saber, de cada senyal hun si ja no se concertava ab lo rector dits senyals com són del rector o lo que concerta.
[f. 7v La coma de Font Llavera ven lo pabordre y era ven francha de delme y senyal an que ningun temps jahent enperò a la matexa coma ne tirat res de profit.

Las molinas de Tregorà, que són dos comas que afrontan ab los pedregués de Pontiro, un dels quals és de la heretat del mas Isern que vuy poseeix lo Ballo de Beiar, y l'altro d'en Christina són de dos decimadors, és a saber, se parteix ab los de Vilallonga y Tregorà, encara que iniustament tenan los de la Vilallonga lo posatori, conforme he sentit dir a vells com és Joan Pons y Rigo y que vuy viu i altres, referint que per temps vaig als pedregués que vuy són y havia dos canemars, y que lo delme de dits dos canemars se pertia y no lo de las molinas però com la ribera se'n'haja portadas dites terres han procurat estendre's a lo que no era llur, y asò se pot estimar a la negligència dels decimadors de Tregorà, y advertesca que en todas las terras que pertanyen a dos delmes cada hu delma segons sa quota.

Lo camp del Giny d'en Sobirana és de dos decimadors, gasto poch o molt n'i haja sembrat se fa *ut supra*, advertés que és lo camp de dalt del Giny y no lo de baig.

Lo camp de la Coma d'en Sobirana se delma mitgerament *ut supra* y asò poch ho molt y sembren *ut supra* a las [sic].

Del Camp de la Coma de Gallastre de pertinències del mas Pons y [marge] y no hi puch dir re.

40. Parèntesi en l'original.

Totas las terras que són de sobre camí de las Comas d'en Sospina en havant pagan tascha y són Villalongars, Comas Porcirons, Estrevenosas, Quilla, Teofanas, Llutell y és mitja tascha és [a saber] de 21 garballós⁴¹ pasat lo delme hu, y dita és del pebordre.

Lo delme de Mejans és del senyor abat de Besalú y delme també a la setena; paga també tot Mejans a dit senyor abbat mitja tascha *ut supra*. A Mejans, a solas, té lo rector la primícia de tres hu y diuan que no té sarta sobre dits fruits lo que remeto als títols.

Lo benefici de Nostra Senyora de Setcases: no entra en [res a] la montanya de Mejans.

La rectoria de Tregorà, a més del camps y ort contiguo ab la casa, té tres camps: hun als barans sota camí al mig de terras d'en Borra y a las fons d'en Sobirana afronta ab la font Balo sobirana, als Cortals té una fexa mitgerament ab [c]an Borra, no sé quanta sembradura són.

Déu ho ordén tot per son servei.

41. Lleig, fastigós.